ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Кисельова Костянтина Сергійовича

«Регулятивні чинники динаміки креативності особистості майбутнього вчителя початкових класів у процесі навчальної діяльності», представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 053 – Психологія.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що креативність як стійка особистісна характеристика та усталений різновид загальних здібностей виступає важливим об'єктом сучасних наукових досліджень у сфері гуманітарних та поведінкових наук, їй приділяється значна увага видатних представників як вітчизняної науки, так і закордонних науковців. Втім попре певну розробленість проблематики креативності у загальнонауковому аспекті (виділена термінологія, феноменологія, структура, окремі особливості), у аспекті вузького її розуміння (для представників окремих вікових чи професійних груп, що спеціалізуються на окремих видах професійної діяльності), особливо на емпіричному та прикладному рівні ступінь розкриття сутності психічної регуляції даного явища лишається дещо недостатнім. Однією з таких сфер професійної діяльності виступає сфери освіти, причому додаткової актуальності регуляція креативності набуває для педагогів початкової школи. Таким чином, актуальність теми дослідження К. С. Кисельова є безсумнівною. Актуальність теми дисертаційного дослідження автора додатково підтверджується її зв'язком із комплексною науково-дослідною темою кафедри психології Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» «Теоретико-методологічні засади формування адаптаційного потенціалу особистості в сучасних умовах життєздійснення».

Ступінь обгрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність. Обгрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертаційній роботі К. С. Кисельова, базується на кваліфікованому аналізі літературних джерел за проблематикою дослідження, коректному формулюванні його мети і завдань, використанні сучасних методів дослідження, кількісному та якісному аналізі отриманих результатів, ґрунтовному формулюванні висновків.

Новизна підходу дисертанта до досліджуваної проблеми полягає в тому, що вперше:

1) теоретичним шляхом обгрунтовано поняття креативності вчителя як обов'язкової інтегральної характеристики цілісної особистості педагога, яка зумовлена певними психолого-педагогічними умовами та високим рівнем сформованості фахових та особистісних якостей, та проявляється у здатності породжувати незвичайні ідеї, відхиляючись від традиційних схем мислення, швидко вирішувати творчі проблемні ситуації професійної діяльності, та яка розвивається впродовж всієї педагогічної діяльності і виступає вирішальним чинником професійного зростання;

2) виявлено, що специфіка факторної структури креативності майбутніх учителів початкових класів залежить від етапу навчання;

3) встановлено, що протягом усього процесу навчання креативність майбутніх учителів початкових класів обумовлена такими стійкими чинниками, як імпліцитні теорії креативності та її самооцінкою креативності;

4) емпіричним шляхом доведено, що кількість та міцність зв'язків між мотиваційною сферою особистості майбутніх учителів початкових класів та їх креативністю прямо пропорційно зростають з мірою включеності у навчально-професійну діяльність;

5) встановлено, що найбільш значущими регулятивними предикторами невербальної креативності майбутніх вчителів початкових класів на завершальному етапі навчання є естетична спрямованість, прагнення до

реалізації художньо-естетичної діяльності у творчій професійній діяльності, а також рефлексивність як прояв низької імпульсивності та вмотивованість на оволодіння знаннями (внутрішній мотив навчально-професійної діяльності).

Наукова новизна отриманих результатів визначається ще й тим, що суттєво розширено уявлення про типологію креативності особистості у студентському віці через встановлення її профілів у майбутніх вчителів початкових класів на різних етапах професійної підготовки та доведено можливості організації психологічного супроводу процесу розвитку креативності особистості у студентському віці для оптимізації їх подальшої професійної адаптації. Також було уможливлено виявлення регулятивних корелят креативності особистості вчителя початкових класів, серед яких найбільш значущими є зв'язки із самооцінкою креативності, емоційністю, вольовими якостями готовності до ризику та завзятості, актуалізацією соціальних потреб.

Загальна оцінка змісту дисертації, рівня її завершеності та оформлення. Дисертація є повністю завершеною науковою працею. Вона містить усі необхідні основні елементи, що розміщені у визначеній послідовності: титульний аркуш, зміст, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел, що оформлені за визначеними правилами.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, окреслено суть проблеми та стан її вивчення, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, теоретико-методологічну основу, розкрито новизну, практичне значення дисертаційного дослідження, наведено дані про апробацію результатів роботи, її структуру та обсяг.

Аналіз змісту дисертації К. С. Кисельова «Регулятивні чинники динаміки креативності особистості майбутнього вчителя початкових класів у процесі навчальної діяльності», підтверджує, що в ньому вперше визначено регулятивні предиктори креативності особистості майбутніх учителів початкової школи, серед яких провідними є імпліцитні теорії креативності, художньо-естетичні потреби та мотивація оволодіння професією. Також,

вперше визначено динаміку та структуру креативності особистості майбутніх вчителів початкових класів у процесі навчання у вищій школі. Наукова новизна одержаних у дисертації результатів визначається тим, що розширено уявлення про типологію креативності особистості у студентському віці через встановлення її профілів у майбутніх вчителів початкових класів на різних етапах професійної підготовки.

У першому розділі дисертації К. С. Кисельова «*Теоретичні аспекти дослідження креативності особистості майбутнього педагога у процесі навчальної діяльності*» розглядають історико-теоретичні аспекти становлення феномену креативності у психологічній науці, її місце у професійному становленні майбутнього вчителя початкової школи, сутність, специфіку та структуру функціонування регулятивних чинників креативності сучасного педагога.

У другому розділі «*Результати емпіричного дослідження структури, типології та регулятивних чинників динаміки креативності майбутнього вчителя початкової школи*» охарактеризовано процедуру, структуру, етапи та методи реалізації поставлених задач емпіричного дослідження, описана експериментальна вибірка та обґрунтовано доцільність вибору психолого-діагностичного інструментарію; наведено, описано та інтерпретовано результати емпіричного вивчення регулятивних чинників креативності особистості майбутнього вчителя початкової школи у звичайних умовах професійної підготовки.

У третьому розділі дисертації «*Психолого-педагогічні засади розвитку креативності майбутніх учителів початкової школи*» представлені в тому числі теоретико-методологічні засади ґенези креативності особистості вчителя, принцип побудови, структура та зміст тренінгової програми, розвитку креативності майбутніх учителів початкової школи, наведено результати емпіричної перевірки її ефективності та здійснено їх обговорення.

У висновках дисертаційної роботи наведено теоретичні узагальнення основних результатів дослідження, які свідчать про досягнення дослідницької мети і розв'язання поставлених задач.

Основна частина дисертації структурована чітко, логічно, у повній відповідності до змісту проведеного дослідження. Матеріали основної частини роботи дозволяють дійти висновку, що дисертанту вдалося реалізувати мету дослідження, вирішити його завдання та сформулювати цілком обґрунтовані теоретичні та емпіричні його положення.

Наукове значення роботи полягає в тому, що у дисертації представлено аналіз науково-теоретичних концепцій і сучасних методологічних підходів до вивчення проблеми психологічної динаміки креативності особистості майбутнього вчителя початкових класів, визначено, описано та розкрито сутність та важливі психологічні особливості функціонування регулятивних чинників креативності; суттєво розширено уявлення про регулятивні кореляти креативності особистості вчителя початкових класів, серед яких найбільш значущими є зв'язки із самооцінкою креативності, емоційністю, вольовими якостями готовності до ризику та завзятості, актуалізацією соціальних потреб.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали дослідження та його результати можуть бути використані при складанні планів та програм діяльності психологічних служб ЗВО, розробці навчальних курсів з дисциплін «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Основи психодіагностики», «Психологія вищої школи», «Психологія професійної діяльності вчителя», спецкурсів психологічного циклу для здобувачів вищої освіти магістерського та бакалаврського рівня психологічних та педагогічних спеціальностей.

Основні положення дисертації К.С. Кисельова відображено у 16 публікаціях автора (серед них 8 одноосібних), з них 1 стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, 7 статей у наукових фахових виданнях України та 8 публікацій в інших виданнях. Для статей, написаних у

співавторстві, чітко окреслено особистий внесок автора. Основні наукові результати апробовані у доповідях та повідомленнях на Міжнародних конференціях та інших комунікативних заходах різних рівнів.

Аналіз змісту анотації дисертації засвідчує її відповідність основним положенням, викладеним в тексті дисертації. Анотацію та текст дисертації оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України.

Зауваження та побажання щодо змісту дисертації. Поряд із позитивною загальною характеристикою роботи, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. Дисертантом зазначено, що сьогодні існує декілька точок зору на співвідношення інтелекту та креативності: як такої креативності не існує; креативності не існує, при цьому інтелектуальні здібності є необхідною, утім недостатньою умовою для розв'язання творчих задач, яке забезпечується, передусім, мотивацією, особистісними рисами, цінностями; високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей, і навпаки; креативність є самостійним чинником, не залежним від інтелекту. Можливо, було б доречно окремо зазначити, які саме з наведених концепцій відносяться до вітчизняної психології, а які до зарубіжної.

2. Автор підкреслює, що типологічний аналіз креативності, здійснений на трьох курсах навчання, дає змогу говорити про загалом позитивні тенденції у становленні вербальної креативності студентів, адже у студентів першого курсу у двох профілях рівень образної креативності загалом перевищує вербальну, а у профілях студентів третього і п'ятого курсу співвідношення образної та вербальної креативності змінюється на користь останньої. Цей факт, на нашу думку, вимагає додаткової психологічної інтерпретації стосовно можливих причин даного явища.

3. Дисертантом зазначено, що використані такі статистичні методи обробки даних із застосуванням інтегрованого статистичного пакету Statistica 8.0 for Windows як кореляційний аналіз, факторний аналіз, кластерний аналіз, множинний регресійний аналіз, непараметричні критерії порівняння вибірок,

хі-квадрат Пірсона. Цікаво було б дізнатись, чим саме обумовлений такий вибір методів математичної статистики.

4. Автором поруч із дефініцією «майбутній вчитель початкових класів» подекуди використовується дефініція «майбутній вчитель початкової школи». На нашу думку, доречно було додатково розглянути співвідношення цих понять, відмічаючи при цьому їх схожості та відмінності, і доречність використання саме першої дефініції як провідної у ході дослідження.

5. Дисертант в якості контрольних точок віку студентів (курсу навчання) обирає перший, третій та п'ятий роки. На нашу думку, вибір саме цих періодів професійної підготовки вимагає дещо розгалуженої інтерпретації в контексті реалізації теми дослідження.

Зазначені вище зауваження суттєво не впливають на значення виконаної роботи, не зменшують її цінності та не знижують її наукового рівня.

Отже, дана кваліфікаційна наукова праця (дисертація) «Регулятивні чинники динаміки креативності особистості майбутнього вчителя початкових класів у процесі навчальної діяльності» відповідає пунктам 10-12 Постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», а її автор – Кисельов Костянтин Сергійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія.

Офіційний опонент –

доктор психологічних наук, старший
науковий співробітник
ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей
та підлітків НАМН України» Олена ЩЕРБАКОВА

Підпис Щербакової О.О.